

1. SITUERING

De arresten van 27 november 2008 (Salduz-arrest) en 11 december 2008 (Panovits-arrest) waarbij respectievelijk Turkije en Cyprus werden veroordeeld door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens zouden voor de politiepraktijk wel eens belangrijke gevolgen kunnen hebben. Belangrijke vraag - die aan de orde is - is of uit beide arresten kan worden geconcludeerd of een verdachte die door de politiediensten wordt verhoord het recht heeft zich daarbij te laten bijstaan door een advocaat. Deze arresten werden reeds gevolgd door nog een reeks gelijkaardige uitspraken.

Het idee van “advocaten in commissariaten” is voor vele politiemensen misschien wel even wennen maar toch hebben binnen het politiewezen deze arresten nog niet voor een “aardschok” gezorgd. Over deze omwenteling in de strafprocedure is wel reeds uitvoerig debat gevoerd in de rechtsleer. Het is dan ook niet de bedoeling via deze bijdrage deze discussie verder uit te diepen of bepaalde aspecten hiervan in vraag te stellen. Toch willen we de aandacht vestigen op de recente bijdrage van Van Puyenbroeck en Vermeulen, die van de hypothese uitgingen dat de wetgever zou beslissen het recht op bijstand van een advocaat effectief in te voeren.¹ Zij stelden dat ze overtuigd zijn van de noodzaak van een actieve participatie van de diverse praktijkactoren bij de voorbereiding van een wetgevend initiatief. Hierbij denkt men niet alleen aan allerlei conferenties, maar ook aan actief overleg tussen balie, magistratuur en politie, mogelijks gevolgd door een kleinschalig proefproject.² Een dergelijk proefproject werd reeds ingevoerd in Nederland naar aanleiding van een gerechtelijke dwaling. De minister van Justitie stemde in met een experiment in twee arrondissementen (Rotterdam en Amsterdam), waarin gedurende een periode van twee jaar verdachten van voltooide levensdelicten bijstand kregen van een advocaat tijdens de politieverhoren.³

Dat dit item brandend actueel is bewijst een recente uitspraak van het Hof van Beroep van Antwerpen.⁴ Hier werd gesteld dat de rechten van verdediging in beginsel onherroepelijk geschaad zijn wanneer belastende verklaringen afgelegd tijdens een politieverhoor zonder bijstand van een advocaat gebruikt worden voor een veroordeling. Het Hof heeft in deze rechtzaak dan ook geen rekening gehouden met de verklaring van de beklaagde initieel afgelegd bij de politie – waar was overgegaan tot “bekentenis” – en

* Commissaris, Licentiaat in de rechten, diensthoofd Afdeling Operaties PZ Geraardsbergen-Lierde. De tekst geeft een persoonlijke visie en bindt op generlei wijze de organisatie waar de auteur deel van uitmaakt.

1 L. VAN PUYENBROECK en G. VERMEULEN, “Hoe kan de bijstand van een advocaat bij het verhoor in de Belgische praktijk geregeld worden?”, *T.Strafr.* 2009/4, (212) 212.

2 L. VAN PUYENBROECK en G. VERMEULEN, *l.c.*, 213.

3 Zie o.a. T. SPRONKEN, “De gevolgen van de zaken Salduz en Panovits in Nederland”, *T.Strafr.* 2009/4, (227) 228.

4 Antwerpen 24 december 2009, nr.2009/5798, ([http://www.legalworld.be/legalworld/uploaded-Files/Rechtspraak/De_Juristenkrant/Antwerpen%2024%20december%202009%20\(bijstand%20advocaat%20politieverhoor\).pdf?LangType=2067](http://www.legalworld.be/legalworld/uploaded-Files/Rechtspraak/De_Juristenkrant/Antwerpen%2024%20december%202009%20(bijstand%20advocaat%20politieverhoor).pdf?LangType=2067))

de daarbij aansluitende verklaring ten overstaan van de onderzoeksrechter.⁵ Er volgde in deze zaak wel geen vrijspraak over de ganse lijn. Voor een andere tenlastelegging werden de feiten namelijk wel bewezen geacht. Toch is deze uitspraak zorgwekkend voor “het terrein”.

In deze bijdrage doen we dan ook een *poging* het – dringend te voeren debat - mee te voeren en willen we als politieambtenaar een reeks praktische overwegingen toevoegen. *Uit groepsdiscussies komt meestal een grotere reeks van waarden en invalshoeken naar voren, die alle onderwerpen en belangen weergeven die bij een beslissing een rol spelen. Betrokkenheid van werknemers bij het besluitvormingsproces maakt de kans groter dat belangrijke onderwerpen die van invloed zijn op de beslissing, boven tafel komen.*⁶ En, verdienen de uitvoerders op het terrein geen deelname aan het debat?

2. UITGANGSPUNTEN

Het zou m.i. nu door politiemensen niet direct worden geweigerd mocht een parket-magistraat plots opdracht geven een advocaat toe te laten tijdens een verhoor. Er zal hem geen expliciet verbod gekend zijn. Het zou echter wel het frustratievermogen van politiemensen op het terrein zwaar gaan beproeven. We vestigen in dat verband de aandacht op de stelling van Van Cauwenberghe: *“De cruciale vraag die hierbij rijst en waar tot nu toe veelal aan voorbijgegaan wordt, is in hoeverre regels die voornamelijk gelden in een accusatoir stelsel zonder meer kunnen/moeten ingevoerd worden in ons inquisitoir stelsel, zonder dat ons eigen rechtssysteem volledig blokkeert.”*⁷

Het is wel zo dat een advocaat in bepaalde dossiers aanzet kan geven tot dialoog en zelfs normconform gedrag. De advocaat kan - vanuit een bemiddelende en proceseconomische finaliteit - zijn cliënt bijvoorbeeld overhalen om van een bepaald gedrag af te zien of over te gaan tot regularisatie, daar waar nu dergelijk advies veelal komt van de politie.

Een wettelijke regeling – een zoveelste *“reparatiepleister”* aan het Wetboek van Strafvordering - van het recht op bijstand naar aanleiding van een (politie)verhoor zou eventueel kunnen voorbereid worden aan de hand van een reeks uitgangspunten. Deze “start” kan men nemen nadat een antwoord is gegeven op enkele principiële vraagpunten.^{8 9}

5 Zie ter zake recente bijdragen over deze uitspraak/ T. DECAIGNY, “Antwerps hof van beroep erkent recht op bijstand advocaat bij politieverhoor.”, De Juristenkrant 27 januari 2010, 2 en K. VAN CAUWENBERGHE, “Bijstand advocaat vanaf eerste verhoor: één zwaluw maakt nog geen lente”, De Juristenkrant 10 februari 2010, 11.

6 R.E. QUINN, S.R. FAERMAN, M.P. THOMPSON en M.R. McGRATH, “Handboek managementvaardigheden” Schoonhoven, Academic Service, 1995, 253-254.

7 K. VAN CAUWENBERGHE, *l.c.*, 11.

8 Vgl. methode van de Nederlandse hoogleraar E.M. MEIJERS die na WOII opdracht kreeg het (Nederlands) Burgerlijk Wetboek te hercodificeren. Hij ving zijn gigantische opdracht aan met de zgn. vraagpuntenprocedure, werkwijze die de noodzakelijke dialoog tot stand bracht tussen de drie, bij de opstelling van het nieuwe wetboek, betrokken hoofdrolspelers: het parlement (Tweede Kamer), de regering en de ontwerper. Zie W. DE BONDT, “Het nieuwe Nederlandse burgerlijk wetboek – verleden, heden, toekomst.”, *R.W.* 1994-95, 761-773. Ons voorstel is niet volledig dezelfde werkwijze daar we ook het werkveld hierin zouden betrekken. Wij opteren ook voor het gebruik van de term “principiële vraagpunten”.

9 Is de toepassing van deze werkwijze misschien niet toe te overwegen bij een volledige hercodificering van ons strafprocesrecht?

Hierna doen we dan ook een poging een reeks van dergelijke principiële vraagpunten – en antwoord hierop – naar voor te schuiven.

3. PRINCIPIËLE VRAAGPUNTEN

3.1 Voor welke misdrijven?

Een belangrijk principieel vraagpunt is of men het recht op bijstand voor elk misdrijf dient in te voeren.¹⁰ In het eerder vernoemde proefproject ging het enkel om zogenaamde voltooide levensdelicten.¹¹ Van Puyenbroeck en Vermeulen merken terecht op dat ook verhoren naar aanleiding van “kleinere inbreuken” of bijvoorbeeld inbreuken op de verkeerscode soms zware gevolgen kunnen hebben voor de persoon in kwestie.¹² Het zou de schijn van een “klassenjustitie” kunnen krijgen wanneer inzonderheid een witwasser zou verhoord worden met bijstand van een advocaat en iemand die een bepaalde verkeersinbreuk heeft gepleegd deze bijstand niet zou krijgen. Wat bij een eventuele toets met het gelijkheids- en/of discriminatiebeginsel (artikel 10-11 Grondwet) door het Grondwettelijk Hof?

Wat als er nu een lijst zou bestaan van misdrijven waarvoor de bijstand van een advocaat voorzien is? Wie zal deze lijst bepalen en op welke basis? Men zou eventueel de zgn. *taplijst*¹³ kunnen nemen, maar in de praktijk zou één en ander voor problemen kunnen zorgen. Politieambtenaren hebben bij een eerste verhoor niet direct een zicht op de exacte kwalificatie. Replik zou dan zijn dat de politiediensten ter zake de parketmagistraat kan contacteren die zich dan een oordeel kan vormen over de te nemen maatregel: verhoor met bijstand of niet. Maar, politieambtenaren kunnen bezwaarlijk te pas en te onpas een parketmagistraat contacteren bij elke gerede twijfel. Bovendien is het thans zo dat we als politiediensten geconfronteerd worden met een wetgever die in zeer algemene termen bepaalde gedragingen afbakt.¹⁴ *“Het is uiteindelijk aan de politie, aan vervolgende overheden en aan de rechter om de ernst van de feiten te beoordelen.”*¹⁵

Om die reden lijkt het eventueel aangewezen dat het recht op bijstand voor elk misdrijf wordt voorzien. Zo voorkomt men procedurekwesties ingevolge initieel verkeerde kwalificaties en zijn doemscenario's van verdachten die juichend de gevangenis verlaten niet aan de orde. Keerzijde van de medaille is dan wel dat de dynamiek die politiewerk nodig heeft verdwijnt wanneer men met de regelmaat van de klok op zoek dient te gaan naar een advocaat (en diens komst dient af te wachten). Politieambtenaren – en leden van bijzondere inspectiediensten – nemen dagdagelijks verhoren af in de meest diverse omstandigheden en op de meest diverse locaties. Wat ter plaatse gezegd wordt gaat men al vlug acteren in een verhoor. Neem bv. een tussenkomst naar aanleiding van een verkeersongeval. De politieambtenaar – voor zover er geen vaststellingen zijn te doen inzake geïntoxiceerd sturen – neemt in de meeste gevallen ter plaatse de nodige verhoren af. Dezelfde bedenking kan gemaakt worden voor tientallen andere tus-

10 In die optiek weze het ook opgemerkt dat de politiediensten – en bijzondere ambtenaren – meer en meer onderzoeken voeren die puur administratief worden afgehandeld.

11 T. SPONKEN, *l.c.*, 228

12 L. VAN PUYENBROECK en G. Vermeulen, *l.c.*, 214.

13 Art. 90ter§2. Sv.

14 E. CLAES, “Het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel en de rechtspraak van het Arbitragehof. Erosie van legaliteit?”, *T.B.P.* 2006, (451) 453.

15 E. CLAES, *l.c.*, 453.

senkomsten. De gemiddelde interventietijd – en kostprijs dus ook voor de politiediensten – zou aanmerkelijk stijgen. In bepaalde gevallen zou het praktisch bijna onmogelijk zijn om op een efficiënte manier onderzoeken te voeren. Wat moeten de interventieploegen van de lokale politie doen wanneer ze geconfronteerd worden met een essentieel verhoor waarvoor de komst van de raadsman dient te worden afgewacht? Wat als er al gauw een nieuwe gebeurtenis zich heeft aangediend. Dit kan de aanrijtjden aanmerkelijk doen stijgen (wacht men nog graag meer dan één uur op de komst van een politieploeg).

De doorlooptijd van bepaalde eenvoudige onderzoeken zou aanmerkelijk kunnen stijgen (neem bv. een ongeval te Aarlen met betrokken partijen te Antwerpen en Brugge die moeten verhoord worden op latere datum). Ter plaatse zou dit misschien niet kunnen worden afgewerkt. Dit zal zijn invloed hebben op het “kantschriftengeloop” van de wijkinspecteur.

Het is dus duidelijk dat er hier beleidskeuzes dienen te worden gemaakt. Verwezen kan worden naar het zogenaamde *recherchemanagement*. *Het uitgangspunt hierbij is dat de procureur des Konings, de onderzoeksrechter en leidinggevende politieofficieren de recherchecapaciteit beleidsmatig, beheersmatig en zaakgericht aansturen(..)*.¹⁶ Zo zouden men beleidskeuzes kunnen maken of benadrukken en voor bepaalde misdrijven of in bepaalde omstandigheden geen verhoren meer af te nemen.

3.2 Hoedanigheid verhoorde persoon?

Iemand kan in verschillende hoedanigheden worden verhoord: verdachte, slachtoffer, burgerlijk aansprakelijke, getuige,...Vraag is of de bijstand enkel geregeld zal worden voor de verdachte en in verdenkinggestelde. Stel de volgende casus : een verdachte in een dossier inzake mensenhandel verlaat met zijn raadsman het commissariaat en kruist een slachtoffer in hetzelfde dossier die geen recht op bijstand zal hebben tijdens het verhoor. Wie kan zich hier goed bij voelen? Zal dit de toets door het Grondwettelijk Hof met het gelijkheids- en of discriminatiebeginselbeginsel (artikel 10-11 Grondwet) doorstaan?

We mogen de rechten van de slachtoffers in dit debat niet vergeten. Zij zijn ook een procespartij. De bepalingen dat slachtoffers van misdrijven en hun verwanten zorgvuldig en correct dienen te worden bejegend en¹⁷ de plicht van de politiediensten om bij te dragen tot de bescherming van de individuele rechten en vrijheden¹⁸ zouden in die optiek in realiteit maar voor een deel werkelijkheid zijn.

3.3 Recht op bijstand tijdens/voor het verhoor.

Een ander principieel vraagpunt is of de bijstand voor of tijdens het verhoor moet worden geregeld. In de praktijk is het thans ook zo dat via de snelle communicatiemiddelen een verdachte, slachtoffer,...reeds gauw wat advies kan inwinnen alvorens de politie

16 G.L. BOURDOUX, E. DE RAEDT, M. DE MESMAEKER, A. LINERS en H. BERKMOES, *De wet op het politieambt. Het handboek van de politiefunctie*, Brussel, Uitgeverij Politeia, 2009, 235.

17 Art. 3bis lid 1 VTSv

18 Art. 1 lid 2 Wet op het politieambt, B.S. 22/12/1992 (meermaals gewijzigd)

tussenbeide komt. Bovendien zijn er reeds verzekeringsmaatschappijen die via noodnummers hun cliënten bijstaan in noodsituaties.

In de rechtsleer is er ter zake geen éénduidig standpunt te vinden over dit onderwerp. Welke regeling er ook komt, ook hier wensen we een oproep te doen tot enig realisme. Alleen al het voorafgaand overleg zal voor de politie wat organisatie- en knutselwerk vereisen. Zo is er de kwestie dat een dergelijk voorafgaand overleg niet kan doorgaan in aanwezigheid van een politieambtenaar. Infrastructurele maatregelen zijn dan ook noodzakelijk.

Uiteindelijk is het zo dat wanneer er dan toch bijstand zou geregeld worden men er beter aan doet dit toe te staan zowel voor als tijdens het verhoor. Dit zal dan ook dienen te gebeuren mits een reeks na te leven afspraken omtrent gedrag van de advocaat tijdens dit verhoor.

4. CONCLUSIE

De politiediensten dienen te beseffen dat er een regeling inzake bijstand van een raadsman voor of tijdens het verhoor zal komen. Hoe dit in de praktijk zal gebeuren wordt best eens aan een studie onderworpen. Techniek die kan toegepast worden is door te vertrekken via een reeks principiële vraagstukken.

Dat er in de praktijk problemen zullen zijn is een vaststaand gegeven. Maar, met een duidelijke en niet al te gedetailleerde regeling zou men op het terrein al heel wat zijn. Of zoals Montesquieu het stelde : *“Wanneer een wet het kan stellen zonder uitzonderingen, beperkingen of varianten, is het beter die er niet in op te nemen, want dergelijke details vragen weer om nieuwe detailleringen.”*¹⁹

19 MONTESQUIEU, Over de geest van de wetten, (Boek XXIX-Hfdst.16), Amsterdam, Boom, 2006, 732